

ЗАСТАРЯВАЩОТО НАСЕЛЕНИЕ В КОНТЕКСТА НА ПЕНСИОННОСИГУРИТЕЛНАТА РЕАЛНОСТ В БЪЛГАРИЯ

Доц. д-р Галина Стоянова
Бургаски свободен университет

THE AGEING POPULATION IN THE CONTEXT OF THE PENSION INSURANCE REALITY IN BULGARIA

Assoc. Prof. Dr. Galina Stoyanova
Burgas Free University

Abstract: *The deepening demographic imbalances, intertwined in the knot of the growing pressure on public finances, make it difficult to manifest the advantages of the three-pillar pension insurance model in Bulgaria. The management of pension resources with the initiated pension reforms outline forecasts for long-term stability with partial commitment of future generations to assume the insurance burden of insured persons and the current working generation. Longevity today is turning from a wish into a risk with financial consequences.*

The aim of this report is to focus on the ageing population and to identify the challenges, consequences and opportunities for future retirees. Our main argument is that we are lagging behind in fostering intergenerational solidarity and responsibility and in implementing life-cycle approaches that would allow for a change in the way pensions are financed, and provide long-term care for older people. Limiting the negative consequences of ageing can be achieved by maximising the benefits of active working life and promoting healthy activities in older people, ageing in good health and with affordable healthcare, modernising social systems, but also by achieving a balance between working life and time spent in retirement with fair and sustainable pensions.

Keywords: *longevity, aging population, pension, life expectancy, retirement age, mortality, birth rate, work capacity*

„Следващите десетилетия ще бъдат белязани от бързо нарастване на броя на възрастните хора, тъй като големите кохорти, родени в средата на миналия век, остаряват“

Сара Хертог, служител на ООН по въпросите на населението.[4]

Развитието на живота на човека минава през различни етапи: детство, образование, трудова заетост / работа, пенсиониране. Актуални проучвания представят очаквана средна продължителност на живота от 100 години, което означава при настоящия модел за пенсиониране в България, значителна част от хората ще трябва да работят до 80-годишна възраст.

Оттук произлизат множество предизвикателства, които провокират осъзнаването на потребността от промяна, която да носи положителни знаци в дългосрочен план.

Очакванията на хората от пенсионната система, е тя да бъде устойчива и осигурява адекватни пенсионни доходи и достоен стандарт на живот в белокосите години на пенсионната възраст. Недоволството на обществото и съмненията за икономическата независимост на възрастните хора, предизвикват дискусии по много зададени на глас въпроси.

Застаряването на населението е „триумф на усилията за развитие“, казва Норберт Майнерс, професор в Оксфордския институт за застаряване на населението [4]. Застаряването, а не нарастването на населението, е „най-важната демографска промяна на този век“, заявява Майкъл Ходин, изпълнителен директор на Глобалната коалиция за застаряването [4]. Застаряването на населението е голямо предизвикателство за обществата и икономиките, тъй като увеличава напрежението върху бюджетните приходи и разходите най-вече за здравеопазване.

Цел на настоящото изложение е да се изследват, оценят и анализират значими данни за промените в населението и структурата на населението, които да се използват при разработване на политики за наблюдение на демографското поведение в политически, икономически, социален и културен контекст. Обект на изследване е пенсионноосигурителната система в България. Предмет на изследването е демографското развитие фокусирано върху вероятното намаляване на относителната важност на населението в трудоспособна възраст и съответното увеличение на броя на възрастните хора и възможностите на пенсионноосигурителната система в България за справедлив и устойчив отговор.

Демографска картина на населението в Европа, Европейски съюз и България

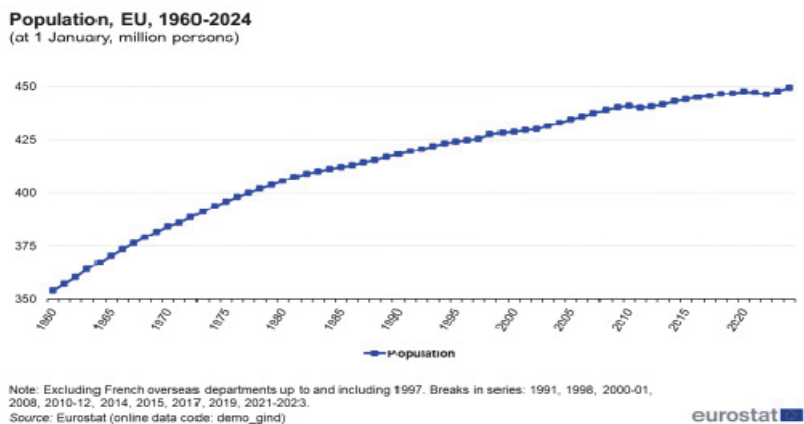
В исторически план населението на континента Европа нараства (Виж Табл.1.), като за последните три години темпът на прираст е 0,10 % и към 16.05.2025 г. броят изписва 753069591 души (мъже 48,2% и жени 51.8%). България има население 6 713 470 души и това е 0,891 % от населението на континента Европа.

Табл. 1. История на населението на Европа за последните 10 години
Източник: Автора, по данни на <https://countrymeters.info/bg/Europe>

Година	Брой хора	Темп на прираст (%)
2015	744 247 885	0.17
2016	745 438 002	0.16
2017	746 629 220	0.16
2018	747 698 523	0.14
2019	748 580 553	0.12
2020	749 176 679	0.08
2021	749 874 114	0.09
2022	750 583 898	0.09
2023	751 306 066	0.10
2024	752 040 653	0.10
2025	752 787 689	0.10

След пандемията от COVID-19, населението на Европейския съюз [5] се увеличи през 2023 г. от 447,6 милиона на 1 януари 2023 г. до 449,2 милиона на 1 януари 2024 г. В исторически план населението на ЕС е нараснало от 354,5 милиона през 1960 г. до 449,2 милиона на 1 януари 2024 г., което е увеличение с 94,7 милиона души (Фиг.1.).

Темпът на растеж на населението постепенно се забавя през последните десетилетия: например, населението на ЕС се е увеличавало средно с около 0,8 милиона души годишно през периода 2005-2023 г., в сравнение със средно увеличение от около 3,0 милиона души годишно през 60-те години на миналия век.

Фиг. 1. Население на ЕС 1960-2024 (в милиони души)
Източник: данни на Евростат

Нетната миграция в ЕС [5] се е увеличила от средата на 80-те години на миналия век нататък, е един от основните фактори за растежа на населението от 90-те години на миналия век (Фиг.2.). Броят на живородените деца е намалял прогресивно, броят на смъртните случаи бавно се е увеличил. Разликата между живородените и смъртните случаи в ЕС е намаляла значително от 1961 г. нататък, а естественият прираст на населението е станал отрицателен през 2012 г., когато броят на смъртните случаи е надвишил броя на ражданията. Очаква се броят на смъртните случаи да се увеличи допълнително поради застаряващото население и ако се приеме, че коефициентите на раждаемост остават на относително ниско ниво, отрицателният естествен прираст (повече смъртни случаи от ражданията) би могъл да продължи.

Към 1 януари 2024 г. населението на отделните страни от ЕС варира от 0,6 милиона в Малта до 83,4 милиона в Германия. Германия, Франция и Италия заедно съставляват почти половината (47%) от общото население на ЕС към 1 януари 2024 г.

Промяната в населението може да се получи главно по два начина: чрез естествен прираст или при изменения в нетна миграция. Изводите от получените отчетни резултати при обработената информация от Евростат са:

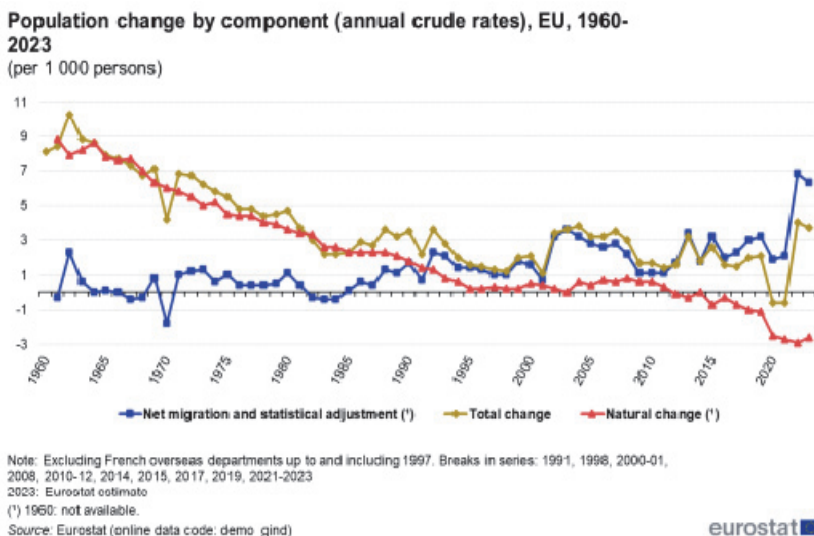
- Сред 20-те държави от ЕС, увеличено население през 2023 г. отбелязват седем държави (Ирландия, Франция, Хърватия, Кипър, Люксембург, Малта и Швеция), като са регистрирали естествен прираст и положителна нетна миграция, допринасящи за растежа на населението им.

- В 13-т държави (Белгия, Чехия, Дания, Германия, Естония, Испания, Литва, Нидерландия, Австрия, Португалия, Румъния, Словения и Финландия) положителната нетна миграция (плюс статистическа корекция) е била двигател на растежа на населението, тъй като естественият прираст на населението е бил отрицателен.

- От 7-те държави от ЕС, които са отчели спад на населението през 2023 г. (България, Гърция, Италия, Латвия, Унгария, Полша и Словакия), ефектът от положител-

ната нетна миграция (плюс статистическа корекция) не е бил достатъчен, за да компенсира отрицателната естествена промяна.

**Фиг. 2. Промяна на населението по компоненти (годишни сурови темпове), ЕС, 1960-2023 г. (на 1 000 души)
Източник: Евростат (demo_gind)**

Прогнозите за населението в България при хипотеза на конвергентност, относително ускоряване и относително забавяне, представени по данни на Националния статистически институт (НСИ) [6] представят притеснителна картина:

**Табл. 2. Прогнози за населението в България 2030 г. – 2090 г. (брой хора)
Източник: обработени от автора данни на НСИ**

Година	Хипотеза конвергентност	Хипотеза относително ускоряване	Хипотеза относително забавяне
2040	5 637 361	5 762 494	5 578 750
2050	5 391 291	5 591 114	5 295 155
2060	5 189 165	5 439 920	5 065 055
2070	5 025 580	5 279 786	4 893 538
2080	4 937 302	5 157 041	4 811 060
2090	4 915 423	5 100 943	4 790 139

Коефициентът на възрастова зависимост показва броя на лицата от населението в „зависимите“ възрасти (население под 15 и на 65 и повече години) на 100 лица от населението в „независимите“ възрасти (от 15 до 64 години). Коефициент на възрастова зависимост, който може да се анализира по области и пол, отнесен към трите хипотези за броя на населението на България е:

**Табл. 3. Коефициент на възрастова зависимост (в %)
Източник: Обработени от автора данни на НСИ**

Година	Хипотеза конвергентност	Хипотеза относително ускоряване	Хипотеза относително забавяне
2030	60,50	61,29	60,14
2040	65,48	68,48	64,11
2050	73,54	79,41	70,83
2060	73,57	81,94	69,64
2070	67,33	76,34	63,01
2080	70,88	80,15	66,21

Очакванията определят изводи за България:

1/ Трайно и необратимо намалява общата численост на населението.

2/ Особено тревожни стойности на основни демографски показатели в селата: коефициент на раждаемост; коефициент на смъртност, в т. ч. и детска; естествен прираст; коефициент на възрастова зависимост; коефициент на демографско остаряване.

3/ В структурата на основните причини за продължаващата тенденция на постоянно намаление на населението, са отрицателният естествен прираст и миграцията на населението.

4/ Комплексните оценки на данните на НСИ [7] показват за 2024 г., че в общия доход на домакинство по източници на доходи от 25 620 лева, 7 698 лева са с източник – пенсии. Средно за едно лице общият доход е 12 857 лева и 3 863 лева са с източник от пенсии. Това означава 30 процента от общия доход средно на едно лице е от пенсии в общата структура с източници на доходи (работна заплата, доходи от извън работна заплата, от собственост, обезщетения за безработни, семейни добавки за деца и други).

Средният осигурителен доход за месец през декември 2024 г. е 1768,47 лева по данни на НОИ. Средномесечният осигурителен доход за цялата 2024 г. е 1655,50 лева, като той нараства с 14.5% или с близо 210 лева спрямо предходната година. *За последните 16 години този ръст е рекорден.* Ръстът се дължи на увеличението на минималната работна заплата за страната от 780 лева на 933 лева от 01.01.2024г.; увеличението на минималния месечен осигурителен доход на самоосигуряващите се от 780 лева на 933 лева; увеличението на максималния месечен осигурителен доход от 3400 лева на 3750 лева, както и увеличените възнаграждения на служители в бюджетната сфера.

В чл. 102 на Кодекса за социално осигуряване [8] е уредено преизчисляването на пенсии, свързани с трудова дейност (за осигурителен стаж и възраст, инвалидност поради общо заболяване и за инвалидност поради трудова злополука или професионална болест). Осъвременяването на пенсиите, свързани с трудова дейност от 1 юли 2024 г. е с 11 на сто (този процент е определен на базата на прогнозни данни при допускане на нарастването на средния осигурителен доход за 2023г. с 12,9 на сто и средногодишен хармонизиран индекс на потребителските цени за 2023 г. от 9,1 на сто) и се извършва върху действителния или запазения размер на пенсията към 30 юни 2024 г. без добавките към нея. Минималния размер пенсия за осигурителен стаж и възраст по чл.68 ал. 1 от КСО е определен от 01.07.2024 г. до 31.12.2024 г. на 580,57 лева. Максималният размер на пенсията е 3400 лева.

За 2025 г. в предварителните разчети на НОИ за индексацията на пенсиите от 1 юли 2025 г. показваха увеличение на пенсиите с 8,7 % при прилагане на „швейцарското правило“. Според него пенсиите се вдигат с 50 на сто от инфлацията и с 50 на

сто от ръста на средния осигурителен доход. Очакването решение е към всяка пенсия за осигурителен стаж и възраст да се добавят около 85 лева и минималната пенсия да бъде 636 лева.

Пенсионерите у нас са 2 057 639 души. По данни на НСИ към месец май 2025 г. на минимална пенсия за осигурителен стаж и възраст от 580,57 лева са 380 176 възрастни. Основна пенсия над 2000 лева получават 86211 пенсионери. Повече от половината пенсионери 1211055 души получават до 700 лева основна пенсия. Максимална пенсия получават по 3400 лева 4735 българи. Над тях има седем души, които са били президент, вицепрезидент, председател на Народното събрание, министър председател или съдия на Конституционния съд.

**Табл. 4. Брой пенсионери по основен размер пенсия към месец май 2025 г.
Източник: Автора по обработени данни на НСИ**

Основен размер пенсия (лева)	Брой пенсионери
до 580,57	428 833
с 580,57	380 176
580,58 - 1000	780 557
1000,1 - 2000	381 854
2000,1 - 2500	50 615
2500,1 - 3000	23 656
3000,1 - 3400	7 205
с 3400	4 735
над 3400	7

Средният месечен размер пенсия на един пенсионер през април 2025 г. с включена великденска добавка е 959,21 лева (за сравнение без великденска добавка през месец март 2025 г. средата пенсия е била 928,58 лева).

Приходите от началото на 2025 г. към април 2025 г. са 4,613 млрд. лева с 473 млн. лева повече в сравнение със същия период на 2024 г.. Разходите са почти два пъти повече 8,674 млрд. лева, като се увеличават с 605,3 млн. лева. Разходите за пенсии са 7,699 млрд. лева което е с 602,1 млн. лева повече спрямо същия период миналата 2024 г.. Дефицитът от 4,025 млрд. лева е покрит с трансфер от бюджета.

Отчетността през месец март 2025 г. е в подобен алгоритъм: приходи 3,46 млрд. лева, разходи 6,45 млрд. лева, недостиг 3,058 млрд. лева – покрит от трансфер на републиканския бюджет.

Над 1000 лева е средната пенсия в Бургас (1024 лева), Перник (1013 лева) и София - град (1135 лева). Над 900 лева е средната пенсия във Варна, Враца, Кюстендил, Пловдив, София област, Стара Загора и Ямбол. Най-ниска е в Кърджали и Силистра 773 лева, Търговище 780 лева, Разград 767 лева.

През 2000 г. в България се проведе пенсионна реформа. Тя имаше за цел да намали ефекта от негативните демографски процеси в страната и да свърже социалната функция на държавата и индивидуалния принос на осигурените лица. Въведената тристълбова система за пенсионно осигуряване съчетава предимствата на разходопокривния (солидарен) и капиталовия принцип на осигуряване. Този модел позволява към държавната пенсия (първи стълб) да се получи и пенсия от фондовете за допълнително пенсионно осигуряване (втори и трети стълб), които се управляват от частни пенсионноосигурителни дружества (ПОД). По този начин се увеличава процента на заместване на доходите от активните години на човека чрез получаване на допълнителна пенсия, формирана на капиталов принцип.

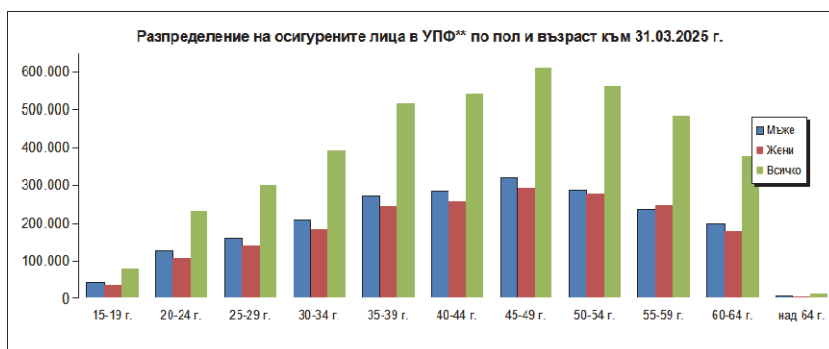
Международна научна конференция „Съвременни управленски практики XII“
РАЗВИТИЕТО И ОБУЧЕНИЕТО НА МЕНИДЖЪРИ И ПРЕДПРИЕМАЧИ
В ИНДУСТРИЯ 5.0

Първи стълб Държавно обществено осигуряване (ДОО) функционира на разходо-покривен (солидарен) принцип, като работещото население осигурява доходите на пенсионерите. Всички постъпили вноски във фонд „Пенсии“ се използват за изплащане на текущите пенсии. Администрирането на процесите в първи стълб се осъществява от Националния осигурителен институт (НОИ).

Вторият стълб е Допълнително задължително пенсионно осигуряване, което функционира на капиталов принцип. Осигурителните вноски при него постъпват в индивидуална пенсионна партида, където се натрупват, онаследяват се и са несеквестрируеми. Постъпилите средства се управляват и инвестират от частни пенсионни фондове, като за родените след 31.12.1959 г. е Универсален пенсионен фонд (УПФ) и за работещите първа и втора категория труд е Професионален пенсионен фонд (ППФ).

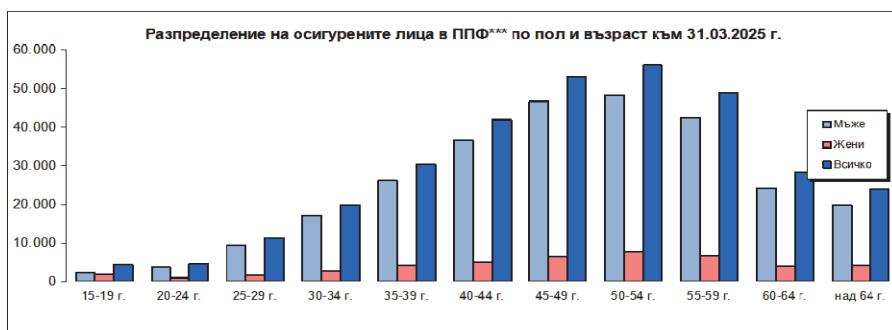
Третият стълб е Допълнителното доброволно пенсионно осигуряване, което функционира на капиталов принцип. Участието в него е доброволно. Вноските на осигурените постъпват в индивидуална партида. Със средствата в тази партида може да се разполага преди и след пенсионирането. Средствата се управляват и инвестират от частни доброволни пенсионни фондове (ДПФ).

Вноските от втори и трети стълб се инвестират в различни финансови инструменти. Натрупаната допълнителна доходност се отчита чрез промяната в стойността на един дял и ежедневно се актуализира. Стойността на един дял може да нараства или да намалява. Според действащото законодателство у нас, *инвестиционния риск се носи от осигурените лица*. Индивидуалните партиди на осигурените лица се водят в дялове и части от дялове. Средствата от допълнителното пенсионно осигуряване (втори и трети стълб) се наследяват. Отношението на пенсионния доход към последната работна заплата, създава процента на заместване. В случай, че всеки един от трите стълба участва при формирането на пенсията, примерното разпределение е: Първи стълб заместване 30-35 %; Втори стълб заместване 15-20%; Трети стълб заместване 10-30 %. Факторите от които зависят размерите на посочените проценти са: редовност на осигуряването; отношението на осигурителен доход и реален доход на лицето; осигурява ли се лицето във фонд за допълнително задължително пенсионно осигуряване и/или фонд за допълнително доброволно пенсионно осигуряване; максимален размер на осигурителната вноска; максимален размер на пенсиите и други. Разпределение на осигурените лица по пол и възраст по данни на Комисията за финансов надзор (КФН) [9] е представено последователно във Фигури 3, 4,5 и 6.

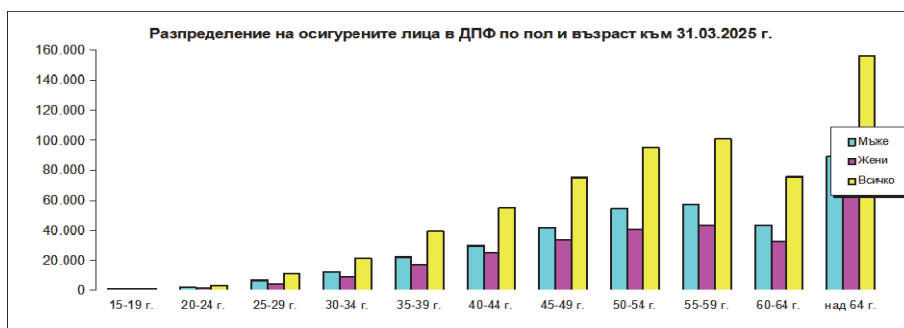
Фиг. 3. Разпределение на осигурените лица в УПФ по пол и възраст към 31.03.2025 г.

Източник: по данни на КФН

Фиг. 4. Разпределение на осигурените лица в ППФ по пол и възраст към 31.03.2025

Източник: по данни на КФН

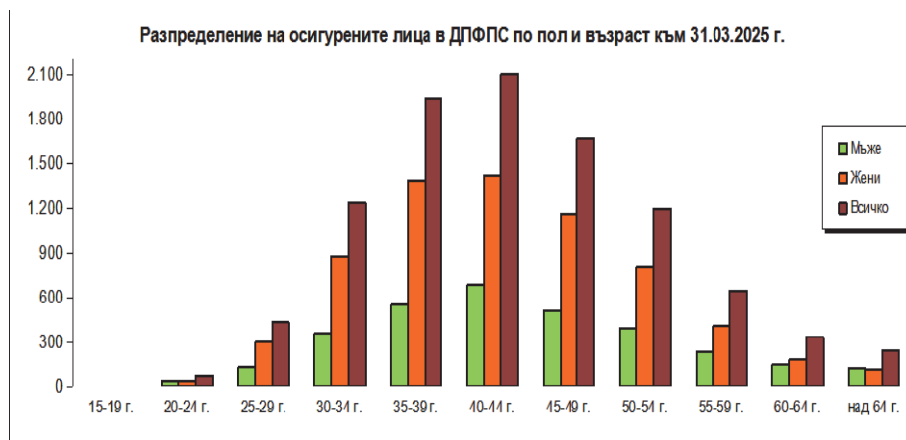

Фиг. 5. Разпределение на осигурените лица в ДПФ по пол и възраст към 31.03.2025

Източник: по данни на КФН

По информация от КФН [9] средният размер на изплатените пенсии през първото тримесечие на 2025 г. от пенсионните фондове е 232,36 лева, а на разсрочените плащания средния размер е 508,03 лева. Общо участниците във всички фондове управлявани от ПОД са 5 120 130 души. От тях 5 088 208 са осигурени лица в пенсионните фондове, 25 295 са лица получаващи разсрочени плащания от фондовете и 6 627 са пенсионери (3 в професионалните, 786 в доброволните пенсионни фондове и 5 838 във фондовете за изплащане на пожизнени пенсии). През първото тримесечие на 2025 г. общия брой участници се е увеличил с 23 893 души или с 0,47 на сто.

Общият размер на нетните активи на всички фондове управлявани от дружествата е 27,294 млрд.лева., като 27,050 млрд.лева са нетни активи на пенсионните фондове, а 243,7 млн.лева на фондове за извършване на плащания. Най-голям относителен дял в нетните активи на всички фондове имат нетните активи на УПФ – 86,92 на сто, после ППФ – 6,52 и ДПФ 5,61 на сто. Брутните постъпления от осигурителни вноски в пенсионните фондове през първото тримесечие на 2025 г. са общо 773,2 млн.лева и се увеличават спрямо първо тримесечие на 2024 г. с 10,28 на сто. Постъпленията от осигурителни вноски в УПФ са 9,85 на сто, а в ППФ 7,33 на сто, като най-висок е ръста в ДПФ 24,97 на сто.

Фиг. 6. Разпределение на осигурените лица в ДФПС по пол и възраст към 31.03.2025

Източник: по данни на КФН

В отговор на предизвикателствата от нарасналата средна продължителност на живота, увеличения праг за пенсиониране и у нас достига до 65 години. Основанията можем да открием:

1/ Съотношение мъже:жени. На 01.01.2023 г. в Европейския съюз [10] е имало 229 милиона жени и 219 милиона мъже. Това съответства на съотношение от 104,6 жени на 100 мъже, което означава, че е имало 4,6% повече жени, отколкото мъже. Във всички страни от ЕС е имало повече жени, отколкото мъже, с изключение на Малта, Швеция, Люксембург и Словения.

За сравнение, 20 години по-рано, на 1 януари 2003 г., в ЕС е имало 5,4% повече жени, отколкото мъже, с минимално съотношение от 101,3 жени на 100 мъже в Ирландия и максимално от 118,0 в Латвия. През периода 2003-2023 г. най-голямо увеличение на процента е регистрирано в България (от 105,3 на 108,0 жени на 100 мъже), докато най-голямо намаление е в Малта (от 101,8 на 90,3 жени на 100 мъже).

До 2029 г. възрастта за пенсиониране при жените се увеличава с два месеца, а след това с три месеца. През 2029 г. възрастта за пенсиониране ще бъде 63 години, през 2033 г. – 64 години, през 2037 г. – 65 години.

При мъжете възрастта за пенсиониране расте с по един месец до 2028 г. и стига 65 години през 2029 г. и след това не се променя. Според КСО през 2037 г. възрастта за пенсиониране при мъжете и жените ще се изравни 65 години, като жените имат 37 години стаж, а мъжете 40 години стаж.

2/ Продължителност на живота.

Населението в ЕС и в България застарява и една от причините е нарастващата продължителност на живота. Продължителността на живота при раждане се е увеличила бързо през последния век поради няколко фактора, включително намаляване на детската смъртност, повишаване на жизнения стандарт, подобрен начин на живот и по-добро образование, както и напредък в здравеопазването и медицината.

В исторически аспект през 2003 г. продължителността на живота при раждане в ЕС е била 77,7 години, стойност, която се е увеличила с 3,6 години до 81,3 през 2019г. След избухването на пандемията от COVID-19 продължителността на живота спадна до 80,4 години през 2020 г. и до 80,1 години през 2021 г. Тя се възстанови до 80,6

години през 2022 г. и до 81,5 години през 2023 г. (увеличение с 0,9 години спрямо 2022 г.), което е с 0,2 години повече от стойността през 2019 г. преди пандемията от COVID-19. Това е най-високо регистрирана стойност на общо увеличение от 3,8 години от 2002 г. насам.

През 2023 г. най-високата продължителност на живота при раждане е регистрирана в испанския регион Comunidad de Madrid (86,1 години) [11], а сред 5-те региона на ЕС с най-ниска продължителност на живота при раждане, три от тях са в България: Северозападен (73,9 години), Северен централен (75,2 години) и Югоизточен (75,1 години). Другите 2 са Есак-Унгарска област в Унгария (74,9 години) и Майот във Франция (74,9 години).

Жените живеят средно с 5,3 години по-дълго от мъжете. Данните за 2023 г. показват, че в ЕС продължителността на живота при раждане за жените е била 84,2 години и 78,9 за мъжете, разлика от 5,3 години. Това е така във всички страни от ЕС, като най-големите разлики са в Латвия (10,0 години; жени 80,8 и мъже 70,8) и Литва (9,2; 81,7 и 72,5), а най-малките – в Нидерландия (2,9; 83,4 и 80,5) и Швеция (3,3; 85,0 и 81,7).

В сравнение със ситуацията от преди 20 години, разликата между половете в продължителността на живота при раждане е била 6,4 години в ЕС през 2003 г. (жени 80,8 и мъже 74,4), с 1,1 години повече отколкото през 2023 г. В страните от ЕС през 2003 г. най-големите разлики са били в Литва (11,3; 77,7 и 66,4) и Естония (10,8; 77,2 и 66,4), а най-ниските – в Кипър (4,4; 81,2 и 76,8) и Малта (4,4; 80,8 и 76,4). Между 2003 г. и 2023 г. разликата между половете в продължителността на живота при раждане е намаляла в 25 страни от ЕС, като най-голямо намаление е в Люксембург (-2,6 години; от 6,0 на 3,4) и Литва (-2,1; от 11,3 на 9,2). Единствените увеличения са регистрирани в България (0,6; от 7,0 на 7,6) и Румъния (0,2; от 7,4 на 7,6).

По данни на НСИ за 2023г. мъжете в България живеят до 69,9 години, а жените до 77,3 години. Следователно при равни други условия след 2037 г. мъжете ще имат 5 години пенсия, а жените малко над 12 години. При отделните региони ситуацията е различна. Например, във Видин мъжете имат средна продължителност на живота 66,5 години и жените 74,9 години, а в Пловдив средната продължителност на живота на мъжете е 70,9 години и на жените 78,1 години.

В България след 2037 г. възрастта за пенсиониране обоснована със средната продължителност на живота ще покаже, че времето прекарано в работа ще расте. Пенсионните дружества е необходимо да имат явна представа какви парични потоци ще привлекат, за да изплатят гарантираните пенсии. Съществен момент е:

* Значително по-дългият период на изплащане, който е зависим от процеса на инвестиране и управление на риска;

* С течение на времето съставът на портфейла се променя поради смърт на лица и постъпването на нови пенсионери. Променящата се експозиция на портфейла спрямо различни групи по пол и възраст, при които измененията в смъртността настъпват с различна скорост, определят обосновката и препоръката за приложения на аналитични животозастрахователни практики, които да следят причините за вариации в задълженията.

3/ Застаряващо население

Делът на лицата на възраст 80+ години се е увеличил от 3,7% на 6,0% между 2003 г. и 2023 г. През периода от 1 януари 2003 г. до 1 януари 2023 г. делът на лицата на 80 и повече години се е увеличил във всички страни от ЕС [12], като на ниво ЕС е с 2,3 процентни пункта (п.п.), от 3,7% на 6,0%. Най-голямо увеличение е отбелязано в Гърция (+3,3 процентни пункта, от 3,8% на 7,1%) и Латвия (също +3,3 процентни пункта, от 2,7% на 6,0%), а най-ниско в Швеция (+0,2 процентни пункта, от 5,3% на 5,5%). През същия период делът на лицата на 65 и повече години също се е

**Международна научна конференция „Съвременни управленски практики XII“
РАЗВИТИЕТО И ОБУЧЕНИЕТО НА МЕНИДЖЪРИ И ПРЕДПРИЕМАЧИ
В ИНДУСТРИЯ 5.0**

увеличил във всички страни от ЕС. На ниво ЕС увеличението е било с 5,1 процентни пункта, от 16,2% на 21,3%.

Делът на лицата под 15 години е намалял от 16,4% на 14,9% между 2003г. и 2023 г.. За периода от 1 януари 2003 г. до 1 януари 2023 г. делът на децата и младите юноши (тези на възраст под 15 години) е намалял на ниво ЕС с 1,5 процентни пункта, от 16,4% на 14,9%. Наблюдава се намаление във всички страни от ЕС, с изключение на Чехия (+0,6 процентни пункта), Естония и Словения (и двете +0,01 процентни пункта), с най-голямо намаление в Малта (-6,0 процентни пункта) и Кипър (-4,9 процентни пункта). На 1 януари 2023 г. делът на децата и младите юноши е бил най-висок в Ирландия (19,3%) и най-нисък в Италия (12,4%).

През същия период делът на младите хора (на възраст от 0 до 19 години) е намалял във всички страни от ЕС. На ниво ЕС намалението е било с 2,5 процентни пункта, от 22,6% на 20,1%.

4/ Средна възраст на населението.

Оценка и анализ на застаряването на обществото в ЕС може да се направи чрез разглеждане на медианната възраст на населението, която разделя населението на две числено равни групи – група на младите и по-старите от тази възраст хора. През 1960 г. по този показател България е сред страните в Европа със сравнително младо население, като медианната възраст е 30,3 години. Средната възраст се е увеличила в периода 2003 г. - 2023 г.: била е 39,0 години през 2003 г., 42,2 години през 2013 г. и 44,5 години през 2023 г. (към 1 януари). Това означава увеличение с 5,5 години на средната възраст в ЕС през този 20-годишен период.

Сред страните от ЕС [12] най-високата средна възраст към 01.01.2023г. е наблюдавана в Италия (48,4 години), следвана от Португалия (47,0), България (46,8) и Гърция (46,5), а най-ниската е регистрирана в Кипър (38,4 години), Ирландия (39,1), Люксембург (39,7) и Малта (40,1). През периода 2003 г. - 2023 г. средната възраст се е увеличила най-много в Португалия (8,5 години) и Румъния (8,3), а най-малко в Швеция (1,1) и Люксембург (2,0). През 2024 г. медианната възраст у нас е 47,1 години и в класацията пред нас е само Италия.

5/ Голяма част от хората у нас разчитат на държавата и държавната пенсия.

Увеличението на осигуровките е изключително натоварващо перо за работещите и за бизнеса. Налага се схемата „пенсия + заплата”, за да могат да с покриват потребностите и разходите в белокосите години от живота.

По зададени параметри в калкулатора на Инфостат, автора представя относителния дял на бедните сред възрастните хора по признак възраст и по признак пол в Табл.5 и Табл.6.

**Табл. 5. Относителен дял на бедните сред възрастните, признак възраст
Източник: Авторът по данни от Инфостат [13]**

	<i>(% от съвкупността)</i>				
	2020	2021	2022	2023	2024
под 60 години	20.1	18.9	19.7	20.4	21.2
75 и повече години	47.3	43.4	47.9	25.1	27.7
под 75 години	21.5	20.0	20.5	20.1	21.0
60 и повече години	33.3	30.2	31.1	20.9	23.0

Табл.6. Относителен дял на бедните сред възрастните хора, признак пол
Източник: Авторът по данни от Инфостат [13]

		(% от съвкупността)				
		2020	2021	2022	2023	2024
под 60 години	Общо	20.1	18.9	19.7	20.4	21.2
	Мъже	20.2	19.0	19.4	20.4	21.3
	Жени	20.0	18.8	20.1	20.4	21.0
75 и повече години	Общо	47.3	43.4	47.9	25.1	27.7
	Мъже	34.7	29.8	29.8	17.2	20.8
	Жени	54.5	51.0	57.9	29.4	31.5
под 75 години	Общо	21.5	20.0	20.5	20.1	21.0
	Мъже	20.8	19.6	19.2	20.0	20.8
	Жени	22.3	20.5	21.7	20.1	21.2
60 и повече години	Общо	33.3	30.2	31.1	20.9	23.0
	Мъже	26.4	24.0	21.5	18.0	19.6
	Жени	38.3	34.7	37.9	23.0	25.4

Насоки за развитие и дискусийни въпроси

Мултифондовете могат да оптимизират комплекса от решения и подобрят стандарта на живот след пенсиониране. Те включват фондове с инвестиционен профил, определен в зависимост от жизнения цикъл на осигуреното лице. В момента този профил е еднакъв, както за младите хора, които влизат на пазара на труда, така и за лицата, които са близо до пенсионна възраст. Балансът трябва да се определя от факта, че мултифондовете ще внесат повече риск в пенсионните партии на осигурените лица и доходността не е гарантирана. Свободата на избор на осигурените лица да имат правото да променят профила на своя фонд според жизнения им цикъл, е предизвикателство.

Основният недостатък на сегашният пенсионен модел с един инвестиционен портфейл се състои в липсата на възможност за поемане на различно ниво риск от осигурените лица в отделните етапи от жизнения им цикъл. [2] Пенсионният модел, свързан с жизнения цикъл на осигурените лица ще предостави възможност първоначално осигурените лица да постъпват в инвестиционен портфейл с по-високо тегло на рисковите активи и постепенно, с нарастване на възрастта им, ще бъдат прехвърляни в портфейли с по-ниско тегло на рисковите активи. В кратък срок преди навършване на пенсионна възраст ще постъпват в ниско рисков инвестиционен портфейл съставен предимно от облигации, което ще бъде в съответствие с малкото на брой години до пенсиониране през които ще имат трудови доходи и по-късия инвестиционен хоризонт. *Направен е статистически симулационен модел, представящ ползите от преминаването към пенсионен модел свързан с жизнения цикъл съдържащ три инвестиционни портфейла с различен рисков профил: агресивен, балансиран и консервативен.* Резултатите показват, че стратегии с по-дълъг престой в агресивен и балансиран фонд и с по-високо тегло на дяловите инструменти предоставят по-висок потенциален коефициент на заместване.

Днес доброволното пенсионно осигуряване е възможността хората самостоятелно или чрез работодател да заделят средства за по-спокойни старини. Данъчното облекчение в размер до 10% от месечния или годишния облагаем доход, когато лицата правят лични вноски, е безспорно предимство. Данъчно облекчение ползват и рабо-

тодателите, когато осигуряват своите работници и служители, но размерът от 60 лв. не е актуализиран от години. Наред с данъчните облекчения, страховете на хората по въпроса „Как ще се справя и изживея своите старини?“ резултат от демографската картина у нас, мотивират осигурените лица все повече да мислят за **личния си принос в осигурителния процес.**

Равнопоставеността между поколенията, очаква справедлив механизъм за определяне на пожизнената пенсия. Това включва отпускане на еднакви пенсии на лица, които се пенсионираат при сходни условия и обвързване на индексацията на пенсиите пропорционално на приноса на осигурения към формирането на излишък. Инвестиционната доходност от портфейлите с нарастващ тренд ще носи по-добър резултат за всяка индивидуална партия.

Дигиталната трансформация сама по себе си е предизвикателство, което поражда редица очаквани и непредсказуеми изменения, които следва да се посрещат и преодоляват с адекватни мерки и управленски решения.[1] Ролята на Националната агенция за приходите (НАП) по контрола и мониторинга за начисляване и превеждане на осигурителните вноски по фондове, актуализацията на размера на осигурителната вноска и подобряване на механизма за осъвременяване на пенсиите, мерките за намаляване на недеklarиран труд, насърчаване и мотивиране на хората от уязвимите групи за активно участие на пазара на труда и други, неминуемо ще внесат промени.

Оптимизацията на формулата за пресмятане на пенсия, целенасочено се вглежда за премахване на елементите, които не отразяват приноса на осигуреното лице в пенсионната система. Дискусионен е и закъсняваме с отговора по въпроса за пенсиите, несвързани с трудова дейност дали да се включат в системата за социално подпомагане. Правилно е да се прилага балансиран подход за повишаване адекватността на пенсиите при спазване на принципа за съответствие на получаваните пенсии с приноса в осигурителната система. Тежестта на осигурителният стаж и точното определяне на минимален размер на пенсия за осигурителен стаж и възраст, са съществени за последващи пресмятания.

Насоките за развитие са зависими от надграждането на настоящия пенсионен модел със закон, който да регулира инвестирането на средствата на осигурените лица според различната възраст и етап от живота. Това ще повиши финансовата стабилност на пенсионната система и елиминира усещането на хората в пенсионна възраст, че системата поражда несправедливост.

Заклучение

Законодателно и институционално осигурителната система в България продължава да се усъвършенства. Предизвикателството нараства предвид сложността на материята, взаимовръзката между ключови параметри и решения, както и ефекта от тях за сегашното и бъдещите поколения пенсионери.

Управлението на излишъците при балансиране между индексация на пенсиите и необходимостта от формиране на капитал за защита на фонда от рискове, се влияе от продължителността на живота на хората. Размерът на пенсиите се влияе и от потенциалното внасяне на подобрения в показателя „смъртност“ за България в бъдеще. *Старенето на населението е нашата нова реалност, която вече ни е поканила да се приспособим към нея.*

Опитът в животозастраховането за преодоляването предизвикателства пред традиционните застрахователни продукти и управлението на инвестициите за максимално осигуряване на съответствие между активите и пасивите, е отлична възмож-

ност и добър пример за пенсионното осигуряване у нас. През 2022 г. авторът [3] подробно разглежда въпросите за устойчиво развитие на застраховка „Живот“, свързана с инвестиционни фондове, основано на жизнения цикъл.

Застаряващото население по-дълго време ще очаква да получава справедлива и устойчива пенсия и обществото трябва да се подготви за това. Жизнеспособността на социалнозащитната функция на пенсионната система може да се поддържа чрез пенсионен модел, свързан с жизнения цикъл на осигурените лица и включващ инвестиционни портфейли с различни рискови профили. Житейското пожелание за дълголетие, което хората отправят един към друг, изисква позитивна взаимовръзка „застаряващо население – пенсия „.

Литература:

1. Бонева, М., Фактори за дигитална бизнес трансформация – проблеми и технологични решения, Академично издателство „Русенски университет“, 2024г., стр.70
2. Петров. А., Иванов. И., Вучков. А., Модел за измерване на ефектите от въвеждането на пенсионни портфейли свързани със жизнен цикъл, Национална-практическа конференция „Пазарни и извънпазарни системни предизвикателства пред застраховането и осигуряването – теория, практика, проблеми и решения“, Свищов, 11-12 октомври 2024 г., Сборник с доклади, Академично издателство „Ценов“ – Свищов, 2024г.
3. Стоянова, Г., Устойчиво развитие на застраховка „Живот“, свързана с инвестиционни фондове и модела на жизнения цикъл, Русенски университет „Ангел Кънчев“, 61-ва Международна научна конференция „Нови индустрии, дигитална икономика, общество-проекции на бъдещето – V“ 27-29 октомври 2022 г., Сборник с научни трудове, том 61, серия 5.1. Икономика и мениджмънт, Русе, 2022 г.
4. <https://www.bloombergtv.bg/a/8-novini-ot-sveta/112510-naselenieto-na-sveta-dostiga-8-mlrd-dushi-i-zastaryava>
5. <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?oldid=662472>
6. <https://www.nsi.bg/bg/content/2994/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D0%BD%D0%BE%D0%B7%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%D1%82%D0%BE-%D0%BF%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D0%BB-%D0%B8-%D0%B2%D1%8A%D0%B7%D1%80%D0%B0%D1%81%D1%82>
7. <https://www.nsi.bg/bg/content/3223/%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%88%D0%BD%D0%B8-%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%B8>
8. <https://nra.bg/wps>
9. <https://www.fsc.bg/osiguritelna-deynost/statistika/statistika-i-analizi/2025-2/>
10. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/demography-2024#more-women-than-men>
11. [demo_mlexpec, https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250314-3](https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250314-3)
12. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/demography-2024#ageing-population>
13. https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/result.jsf?x_2=189